

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**«СТАРШОКЛАСНИЦЯ. ПЕРШОКУРСНИЦЯ»
АНАСТАСІЇ ЛЕВКОВОЇ: ЖАНР ТА КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ**

Кваліфікаційна робота
студентки 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «українська
мова і література»
Рижих Ксенії Валеріївни

Науковий керівник:
Борзенко Олександр Іванович
доктор філологічних наук,
професор

Анотація

*Рижих К. В. «Старшокласниця. Першокурсниця» Анастасії Левкової:
жанр та культурний контекст*

У кваліфікаційній роботі було проаналізовано жанр і культурний контекст роману на прикладі твору А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця». Теоретичною підвалиною стало поняття постмодернізму і його складових, а також праці літературознавців, зреферовані згідно з поставленою метою: міркування дослідників відносно місця роману в системі жанрів, його особливостей та характерних рис; погляди на «роман про дорослішання» як жанровий різновид; зв'язок авторки із сучасними тенденціями постмодерністської літератури; місце роману А. Левкової у контексті сучасної культури й літератури.

Розглянуто специфіку втілення рис роману про дорослішання А. Левковою, її авторські задуми й інтерпретацію. Детально проаналізовані загальна сюжетна канва твору, образ головної героїні, зміни її світогляду в процесі дорослішання, визначена проблематика, жанровий різновид, специфіка заголовка, особливості композиції.

Особливу увагу приділено аналізу психології головної героїні, з'ясуванню причинно-наслідкових зв'язків між її почуттями й вчинками, дослідженню трансформації внутрішнього світу внаслідок дорослішання та підсвідомих віх скоєних дій.

Акцентовано на відповідності твору жанровому визначенню – роману. Встановлені специфічні риси, притаманні постмодерністському роману: іронічність, фрагментарність, розщепленість цілісної картини тексту, «ф'южн» стилів і жанрів, «діалог», гра з читачем, жанрова гібридність, дослідження культурного контексту твору, увага на емоційно-почуттєвий спектр, трансформацію архетипного міфу про Попелюшку в межах постмодернізму.

Окремий розділ присвячено дослідженню авторської аудиторії. Проаналізовано відгуки читачів різної кваліфікації на інтернет-платформах і

сформовано образ «ідеального читача/читачки» роману А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця».

Ключові слова: А. Левкова, роман, роман про дорослішання, постмодернізм, культурний контекст, рецептивна естетика, горизонт сподівань, авторська аудиторія.

Ryzhikh K. V. "Schoolgirl. Student" by Anastasia Levkova: genre and cultural context

In the qualifying work, the genre and cultural context of the novel were analyzed using the example of A. Levkova's work "Schoolgirl. Student".

The theoretical basis was the concept of postmodernism and its components, as well as the works of literary critics, referenced according to the set goal: researchers' reasoning regarding the place of the novel in the system of genres, its features and characteristic features; views on «the coming-of-age novel» as a genre variety; the connection of the author with the current trends of postmodern literature; the place of A. Levkova's novel in the context of modern culture and literature.

The specifics of A. Levkova's embodiment of the features of the coming-of-age novel, her author's ideas and interpretation are considered.

The general plot canvas of the work, the image of the main character, changes in her worldview in the process of growing up, the identified problems, the genre variety, the specifics of the title, and the features of the composition are analyzed in detail.

Special attention is paid to the analysis of the main character's psychology, to the clarification of cause-and-effect relationships between her feelings and actions, to the study of the transformation of the inner world because of growing up and subconscious milestones of committed actions.

Emphasis is placed on the correspondence of the work to the genre definition – the novel. The established specific features are characteristic of the postmodern novel: irony, fragmentation, fragmentation of the whole picture of the text,

fusion of styles and genres, dialogue playing with the reader, genre hybridity, the study of the cultural context of the work, attention to the emotional-sensual spectrum and the transformation of the archetypal myth of Cinderella within postmodernism.

A separate section is dedicated to the study of the author's audience. Reviews of readers of various qualifications on Internet platforms were analyzed and the image of the ideal reader of A. Levkova's novel "Schoolgirl. Student".

Key words: A. Levkova, novel, coming-of-age novel, postmodernism, cultural context, receptive aesthetics, horizon of expectations, author's audience.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ 1. «СТАРШОКЛАСНИЦЯ. ПЕРШОКУРСНИЦЯ» А. ЛЕВКОВОЇ НАУКОВО-КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ І ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1. Критики й науковці про роман А. Левкової	10
1.2. Теоретична основа роботи	16
Висновки до розділу 1	20
Розділ 2 «СТАРШОКЛАСНИЦЯ. ПЕРШОКУРСНИЦЯ»: ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ	21
2.1. Визначення жанру	21
2.2. Культурний контекст	23
Висновки до розділу 2	32
Розділ 3. АВТОРКА Й ОБРАЗ ЧИТАЦЬКОЇ АУДИТОРІЇ	34
Висновки до розділу 3	42
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

Актуальність дослідження. Роман А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця» художньо осмислює проблему становлення молоді людини, усвідомлення нею власної самоцінності, пошуку ідентичності, зростання індивідуальності, адаптації в соціумі, пізнання і прийняття себе. Особливе місце у творі відведено актуальним соціополітичним проблемам незалежності й окремішності української держави на початку 2000-х.

Тема дорослішання й характерні особливості епохи дають змогу читачам ототожнювати себе з головною героїнею.

У постмодернізмі жанрова своєрідність втілилися в гібридності, що сприяє гармонійному співіснуванню кількох жанрових варіантів, і забезпечує багатозначність прочитання твору. У романі взаємодія теми особистісного зростання із жанровою гібридністю дозволила реалізувати велике коло завдань і дослідити роль претекстів, що стали культурною основою для об'єкту дослідження.

Твір став важливою подією в сучасній українській літературі, адже порушив низку актуальних проблем. Авторка звернулась до феномену дорослішання з усіма його проявами, демонструючи, що «бути підлітком – це нормально»

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами.

Бакалаврську роботу виконано в науковому семінарі «Українська література в контексті культури» на кафедрі історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна відповідно до тематичного плану її наукових досліджень: «Жанрово-стильові особливості та поетика української літератури ІХ–XXІ століть».

Мета дослідження полягає в розкритті особливостей жанру і художньої організації роману А. Левкової.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань:

— дослідити науково-критичні дослідження про авторку та об'єкт дослідження;

— осмислити зв'язок авторки із сучасними тенденціями постмодерністської літератури;

— визначити жанрові особливості досліджуваного твору;

— розглянути культурний контекст, який став імовірним джерелом для написання твору А. Левкової;

— встановити засоби впливу на читацьку аудиторію на основі таких понять, як горизонт очікувань, образ ідеального читача й рецептивна естетика;

— окреслити місце роману А. Левкової в контексті сучасної культури й літератури.

Об'єктом дослідження є твір А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця».

Предметом дослідження є проблема становлення молодшої людини, усвідомлення нею власної самоцінності, пошуку ідентичності, зростання індивідуальності, адаптації в соціумі, пізнання й прийняття себе. Також предметом стали жанрові особливості твору, його формально-змістові ознаки.

Теоретико-методологічну основу складають роботи критиків і літературознавців: І. Ніколайчук, Д. Дроздовського, М. Семенченко, А. Третяк, М. Київська, Н. Марченко, В. Чернишенко, О. Кочевих, Т. Петренко.

Використані **методи дослідження** обумовлені метою роботи й характером поставлених завдань. Описовий метод допомагає розкрити психологічну сферу дорослішання головної героїні, яку вона втілила на сторінках свого щоденника; під час визначення культурного контексту твору ми використали порівняльний, культурно-естетичний, культурно-історичний і контекстуальний методи дослідження. Оскільки твір має частково автобіографічну основу, у ході проведеної роботи також було використано елементи біографічного методу.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в тому, що в роботі було вперше досліджено, конкретизовано й уточнено положення щодо жанрової своєрідності твору, розкрито комплексну проблематику та своєрідність рецепції роману А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця».

Практична цінність дослідження. Основні положення роботи й результати дослідження можуть бути використані на уроках з української літератури для позакласного читання учнів, а також у подальшій науковій роботі студентів над розкриттям цієї теми.

Апробація результатів бакалаврської роботи. Результати дослідження були представлені у вигляді усної доповіді на засіданні наукового семінару «Українська література в контексті культури» та на засіданнях кафедри історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Основні положення дослідження оприлюднені на таких конференціях: I Всеукраїнська (НЕ)класична студентська наукова інтернет-конференція «Мовно-літературний коворкінг» (22 листопада 2022 р., м. Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна), XV Регіональна студентська наукова конференція «Мова – література – ідеологія» (07 квітня 2023 р., м. Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).

За результатами кваліфікаційної роботи підготовлено дві публікації:

1. Рижих К. В. «Старшокласниця. Першокурсниця» А. Левкової: жанр, культурний контекст, читацька аудиторія //Збірник статей за матеріалами I Всеукраїнської студентської наукової (НЕ)класичної інтернет-конференції «Мовно-літературний коворкінг» 22 листопада 2022 р., м. Харків/Редкол.: проф. Чекарева С. С. та ін. Харків, 2022. С. 179-181.

2. Рижих К. В. «Особливості читацької аудиторії роману А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця»//Збірник статей за матеріалами XV Регіональної студентської наукової конференції «Мова – література –

ідеологія» 07 квітня 2023 року., м. Харків/Редкол.: проф. Чекарева С. С. та ін. Харків, 2023. С. 72-75.

Структура і обсяг. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел (50 позицій). Загальний обсяг дослідження 50 сторінок (із них 5 сторінок списку використаних джерел).

РОЗДІЛ 1
«СТАРШОКЛАСНИЦЯ. ПЕРШОКУРСНИЦЯ»:
НАУКОВО-КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ І ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА
ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Критики й науковці про роман А. Левкової

Роман «Старшокласниця. Першокурсниця» став літературним дебютом Анастасії Левкової. Він отримав схвальні відгуки читачів і критиків. Як розповіла сама авторка, книгу було написано ще 2015 року, потім «вона “відстоювалась”, її читали “контрольні” читачі», відгуки яких було враховано [22]. Авторка визначила жанр свого твору як «щоденник дорослішання дівчини» з елементами автобіографізму або просто як «роман про дорослішання» [2;3].

Критики зауважили «простоту» мови, проте чітко виділили «складність» і «глибину» самого тексту. Наприклад, І. Ніколайчук відмітила також його «неповторність». Вона зазначила, що, незважаючи на тло атмосфери 2000-х – для когось до болю рідної, а для когось (напевне, для покоління, народженого, після 2005 року) – і зовсім малознайомої, «вічні теми»: кохання і закоханість, дружба і зрада, переоцінка цінностей, ті питання, «які кожен і кожна задає собі в шістнадцять», усе одно спливають на поверхню [27].

Дослідниця зауважила: «модус щирості» в описі подій на рівні синтаксису, лексики та подієвості виявляється виграшним для роману. На її думку, якщо визначати жанр за класичним літературним лекалом, то «Старшокласниця. Першокурсниця» – це роман, у якому відсутня традиційна побудова сюжету, із чітко визначеною композиційною структурою. Цей роман складається із мікроепізодів зі своєю унікальною зав'язкою, кульмінацією та розв'язкою, які вносять зміни до характеру Лілі та її світо- і само сприйняття.

Мовний аспект, як зазначає дослідниця, є дуже важливим для розуміння ідеї роману, оскільки для описаного у творі часу – початку й середини нульових – характерна певна «боротьба переконань» між «майже повним

усвідомленням українцями незалежності й окремішності своєї держави» та «оцінкою всього українського як меншовартісного, порівняно з російським».

Фінал твору є відкритим, що схвалює І. Ніколайчук, оскільки це дозволяє сформулювати власний висновок – наприклад, не боятися і приймати усі складні зміни, що відбуваються, адже це усе природно. А також слід пам'ятати: «Попри неповторність кожного моменту, ти прекрасна», і тільки ти – режисер свого життєвого сценарію, тому вправі обирати мову, якою спілкуватимешся, друзів, справу свого життя, кохану людину тощо.

Д. Дроздовський звернув увагу на «постколоніальність» твору – «виламування з пострадянської ідеологічної моделі світосприйняття» [21]. Він зазначив: текст, попри те, що є романом про дорослішання, водночас сприймається і як твір про «сприйняття власних змін, пов'язаних із різними новими відкриттями» та подолання дівчиною провінційності в собі.

Критик звернув увагу на повтори, що надають твору життєвості, роблять його доступнішим для читачів-підлітків, адже повтори загострюють увагу на проблемах на кшталт «любить-не любить», які згодом переосмислюються героїнею і вже з часом сприймаються нею як абсурдні та дріб'язкові. Д. Дроздовський також відмітив новаторство А. Левкової і запропонував визнати її твір першим «романом про Могилянку» у вітчизняній літературі [21].

М. Семенченко провела своєрідний «літературний дайджест» із «людьми, які читають не лише для власного задоволення, а й професійно» [34]. Зокрема, А. Третяк, М. Київська, Н. Марченко і В. Чернишенко порадили підліткам прочитати «Старшокласницю. Першокурсницю» як роман, у якому «вони можуть знайти актуальні їм думки та проблеми» [34].

О. Кочевих назвав твір А. Левкової «щоденником дівчини, яка вступила в Могилянку» [35]. Критик зізнався, що мав три очікування від цього тексту, які справилися.

Перше – «детективність» дівочих оповідань у щоденнику: якась незвичайна подія, що змушує оповідачку або її подругу поведися

нестандартно, а потім ще довго розгадувати ту несподіванку й зробити це «карколомним чином» [35]. Друге – подібність твору до щоденника будь-якого підлітка, із яким той ділився своїми почуттями, переживаннями й спостереженнями.

Третє – дотримання атмосферності описуваної епохи, яка добре знайома, адже втрата якоїсь з її суттєвих «фішечок» завадить цьому відтворенню.

О. Кочевих також із захопленням підкреслив ефект присутності в житті головної героїні, з якою «швидко здружуєшся», за якою «зацікавлено спостерігаєш», і «за яку хвилюєшся» [35]. Критик особисто запитав А. Левкову про можливість продовження роману, але авторка зазначила, що сиквелу і триквелу в історії Лілі на другому і третьому курсі чекати не слід.

О. Кочевих також виділив слабкі місця твору. По-перше, «київсько-ворзельські студентські події подаються місцями уже просто по-журналістськи...» [35]. По-друге, вихідці з Троєщини – це маргинали, як написано в авторській примітці до згадки про троєщинський гуртожиток, що закріплений за Могилянкою, проте сама авторка, як спеціалістка з урбаністичних текстів, цього не помітила. Критик зауважив: такий «маловідомий міф про троєщинців» набагато доцільніше вписати до щоденника оповідачки, а не «в якості об'єктивної примітки від авторки» [35]. По-третє, підлітковий сленг здебільшого пристойний, прийнятно-нейтральний і вже не майорить словами типу «галіміий», проте є слово «пацаватий», яке насправді походить від сутнісно непристойного «ідиш-слова «поц»», і в тексті написано із помилкою [35].

Думка О. Кочевих про те, що роман може також зацікавити чоловічу аудиторію «розкриттям «дівочих таємниць»», і «розумінням інакшості жіноцтва», звучить нетипово, проте має право на існування, з нею можна погодитись, але частково. Адже хлопцям-підліткам, частіше за усе, не до дослідження жіночого світу із його таємницями, а парубкам і дорослим чоловікам тим паче не захочеться читати про тонкощі почуттів дівчат-підлітків, тільки якщо вони не пов'язані з літературним середовищем.

Критикеса Т. Петренко надала дуже ґрунтовну рецензію твору, замислившись від самого початку: чи дійсно роман «Старшокласниця. Першокурсниця» є підлітковим, чи за ним ховається дещо більше – спроба «написати про становлення нового незалежного покоління»? [26]

Але, щоб відповісти на це питання, слід визначити мотив створення жанрової форми, що спадає на думку найперше – підлітковий роман-щоденник.

Ця форма, як зазначає Т. Петренко, зручна тим, що дозволяє не лише поринути в ностальгію за шкільними роками, а також «осмислено поговорити про найважливіше в них, уникаючи менторства» [26]. Також критикеса підкреслила: цей роман дозволяє певним чином підготувати випускників до вступу й університетського життя, адже зазвичай подібне «українські письменники роблять неохоче» [26]. Лейтмотив твору до болю простий: «бути підлітком – нормально» [26]. Можна не бути «маленьким генієм Шевченком, який плекав свої таланти по куцах», чи у 16-17 років уміти відповісти на питання, що ставить життя, а – ходити на дискотеки, слухати будь-яку музику, помилятися, замислюватися над стосунками з протилежною статтю, поводити себе дещо хаотично, незграбно, керуючись емоціями, «бо ти підліток, а бути підлітком – нормально» [26]. І усе згадане (звісно, у розумних межах) не завадить тобі досягти успіху в житті.

Щодо жанру, дослідниця пише: «Якщо «Старшокласницю. Першокурсницю» цікаво й корисно читати як щоденник, то з підлітковим романом у нього не все так бездоганно» [26], мовляв, немає інших головних героїв, окрім оповідачки, і побудови чіткого сюжету.

Т. Петренко наголосила також на наступних текстових недоліках: відсутня чітка любовна лінія почуттів Лілі до хлопців, а сцени поїздки до Польщі взагалі можна було уникнути через її «несюжетно- чи смислотворчість» [26].

Хочеться відзначити: дослідниця сама наголошувала на природній хаотичності й непостійності підліткових почуттів, тому її зауваження щодо цього недоліку виглядає як протиріччя самій собі.

На противагу І. Ніколайчук, вона не вважає окремі життєві епізоди однаково важливими для сюжету й становлення характеру головної героїні, а також відмітила брак в опрацюванні «героїв і подій, зосередженості на чомусь/комусь одному...» [26].

Хоча усі ці згадані недоліки формують ефект присутності, як помітив вище О. Кочевих, подібна безпосередність без дотримання структурності, стрункості та саморедагування тексту, є його вадюю як для роману, і перевагою водночас. Формується відповідний висновок: або з твором щось не так, або його «підлітковість – це ширма для чогось іншого» [26].

Т. Петренко вважає, що порожні лакуни тексту можна заповнити «своїми спогадами й шкільними персонажами», перетворивши таким чином твір на текст «про себе», після якого «так і хочеться поринути у спогади» [26]. Цікавою є також пропозиція критикеси щодо жанрової форми – історичного роману про становлення й розвиток молодого покоління, яке здатне робити власний життєвий вибір, і готове відстоювати його перед поколінням «старої формації», боротися з хабарництвом і просто бути собою, а не таким, яким його хочуть бачити.

«Родзинкою», що «вистрілює замість якогось гучного сюжетного ходу» [26], є складний підлітковий пошук, що відбувається у не менш складний час змін на початку нового сторіччя, коли ще чутно відголоски Радянського союзу, і нова картина світу ще не зовсім сформувалася. Ми маємо додаткових прихованих персонажів у тексті – свободу й вибір, на що і вказує його назва – «Старшокласниця. Першокурсниця» [26]. Критикеса має рацію – «хотілося б стрункості тексту, більше сюжету/героїв» [26], проте позиція авторки зробити головний акцент на становленні й дорослішанні молодого покоління на початку нового століття видається дуже вдалою.

Ознайомившись із відгуками критиків, можемо підсумувати, що вони найперше звернули увагу на жанр, композицію роману, його проблеми, еволюцію образу головної героїні, дотримання «фішечок» добре знайомої їм атмосфери початку 2000-х та значення твору для потенційних читачів.

Що стосується художньої організації, то думки дослідників стосовно композиції тексту розійшлися: хтось вважає, що безпосередня й дещо хаотична «щирість» головної героїні у викладі є його недоліком, і що деякі епізоди можна було взагалі вилучити, а хтось, навпаки, стверджує, що така манера оповіді робить усі життєві епізоди необхідними, бо через них проглядається дорослішання героїні. Якщо підсумувати усі запропоновані визначення жанрової форми твору, то, на нашу думку, можна сформулювати наступне твердження: «Старшокласниця. Першокурсниця» А. Левкової – це підлітковий роман-щоденник з елементами «історичної постколоніальності».

Усі думки критиків щодо основних проблем твору так чи інакше збігаються, тому вони зазначили, що підліткові проблеми й переживання, незважаючи на зміну поколінь, усе ще актуальні. І що, будучи підлітком, ти водночас можеш розважатися, гуляти з друзями, закохуватися, вчитися, шукати себе й дорослішати – і це нормально.

Думка про головну героїню у дослідників також ледь не однакова. Вона звичайний підліток, зі своїми почуттями й переживаннями, навчається в одинадцятому класі, ходить на дискотеки, має свою «пташину мову», якою спілкується із подругами, обмінюється записками на уроках, закохується, готується до вступу в університет, разом із тим переймаючись мовним питанням і долею своєї країни на порозі чергових президентських виборів. Ліля – «жива», тому читач повністю занурюється до сюжету й наче відчуває себе в її дружній компанії.

Критики згодні на тому, що авторка роману «Старшокласниця. Першокурсниця» змогла дотриматися атмосфери 2000-х, і тому твір викликав почуття ностальгії у дорослого покоління й водночас пояснив тогочасні реалії вже сучасному молодому поколінню.

Отже, думки й зауваження критиків про роман А. Левкової можуть стати основою для нашого дослідження.

1.2. Теоретична основа роботи

Для того, щоб належним чином дослідити жанр, поетику, проблематику й засоби впливу на читацьку аудиторію роману А. Левкової, необхідно визначитися із теоретичними поняттями, які будемо використовувати у подальшій роботі.

Для початку розглянемо особливості поняття постмодернізм.

Постмодернізм – це тип культури 2-ї пол. ХХ – поч. ХХІ ст. (у філософії, гуманітарних науках, мистецтві та літературі), що найповніше виявився у країнах Європи та Північної Америки.

На відміну від модернізму, з його програмною установкою на новизну й пошуку сенсу у світі, постмодернізм звертається до культурної спадщини минулого як об'єкта ігрового іронічного освоєння, а його представники нерідко говорять і пишуть про безглуздість того, що відбувається у світі. Вони заперечують закономірності й ставлять над усе випадок [11; 16].

Література постмодернізму – це не «рух», не «школа» й не «творче об'єднання». Це радше група текстів, об'єднана неприйняттям просвітницьких та модерністських підходів до літератури [11]. Постмодернізм у літературі народився із заперечення ідей епохи Просвітництва, реалізму й модернізму. Іронія, чорний гумор, фрагментарність розповіді, змішування жанрів – ось основні риси, характерні для постмодернізму.

Постмодернізм також практикує скорочення культурної дистанції між автором і читачем, змішування стилів, жанрову гібридизацію, іронічність та пародійність, інтертекстуальність, використання готових культурних форм, а ще – конструювання і монтаж. Література в межах постмодернізму також пов'язана з традицією постколоніалізму – подолання колоніальної спадщини, критикою економічних й соціальних засад імперського мислення [Ніколенко].

А також варто пам'ятати, що на сьогодні розрізнення елітарної і масової літератури має дуже умовний характер. Освіта зараз доступна кожному, тому й елітарна література стала значно доступнішою для широких читацьких кіл.

У межах постмодернізму набуло розвитку таке явище, як чикліт (з англ. «література для ципочок», «література для дівуль») [32].

Це твори, породжені постфемінізмом, що певним чином протистоїть фемінізму, хоча водночас є його спрощеною версією. Чикліт сформувався й набув широкої популярності наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. На його виникнення вплинула низка чинників, включно зі змінами в соціальній свідомості, що відбулися на рубежі століть, спричинили переоцінку цінностей, а також, зокрема, стосувалися формування нового погляду на роль і місце жінки в суспільстві [23; 19].

Виникнення й утвердження постфемінізму виявилось в розвитку жіночої літератури. Це були і твори, що згодом здобули визнання серед читацької аудиторії, дали поштовх розвитку чикліту.

Вважається, що літературний чикліт написаний жінками для жінок. Вік головних героїнь приблизно 20 – 50 років. Загальний тон оповіді є легким, гумористичним, дуже часто від першої особи, щоб знайти підхід до потенційних читачок. Сюжет книги зазвичай охоплює усі основні епізоди, що переживають жінки у своєму житті: кохання, весілля, побачення, близькі стосунки, дружбу, роботу й корпоративи, проблеми надлишкової ваги та здорового способу життя, залежності та звички. Звісно, чикліт може мати національні особливості. В українській літературі, приміром, кохання може не бути історією зі щасливим кінцем тощо [32].

До чикліту належать твори, що розповідають про будні міських мешканок з обов'язковими магазинами, ресторанами, офісним життям і, звісно, любовними пригодами. Часто в чикліті героїню зображено як найуспішнішу, найгарнішу, у якої усе виходить легко, без зусиль, усі їй заздять, бо вона найкраща, а єдина її турбота – із яким красунчиком піти сьогодні на побачення. Заради справедливості слід зазначити, що таке трапляється

переважно у молодих і ще не досвідчених авторок; проте іноді складається враження, що чикліт – це неякісне «пляжне читиво» для самотніх жінок у літах.

Змішування стилів і жанрів – це одна з візитівок постмодернізму. Естетична програма цього «ф'южну» ґрунтується на поєднанні різнорідного: він набуває ознак різних стилів і кожен робить маскою неіснуючого сенсу.

Швидко реагуючи на запити споживачів, постмодернізм досягнув успіху в наповненні еkleктичності свіжим змістом, у грі давно чи нещодавно забутими смислами, самоповторенні й самопрезентації.

Інтертекстуальність у постмодернізмі – феномен діалогу тексту з текстами (і жанрами), що передують, і паралельні йому в часі. Літературознавиця Ю. Кристева висловила таку думку: «Будь-яке слово (текст) є... перетин інших слів, діалог різних видів письма: самого письменника, отримувача та нинішнім чи попереднім культурним контекстом» [8], що нагадує різнокольорову клаптеву ковдру.

Важлива ознака літератури постмодерну – авторська іронія і самоіронія [Ніколенко]: твір замислюється (відповідно до принципу інтертекстуальності) як гра з читачами й читачками, які мають розпізнати приховані або явні алюзії, цитати та ремінісценції, а також застосовувати власну, часто нелінійну, стратегію читання. Іронія природним чином впливає з поля інтертексту як спосіб переосмислити й засвоїти в ігровій формі досвід поколінь у сучасних реаліях. Іронічне світосприйняття, іронічна позиція є звичними для сучасної людини, вони відгукуються критицизмом на будь-які табу, умовності, стандарти.

Конструкція постмодернізму – це продукт художньої творчості, вона мислиться не як цілісність, а як рухлива мозаїка принципово вторинних дискретних елементів, що перманентно змінюють свою конфігурацію щодо одне одного. У постмодернізмі колаж – метод організації також і зовнішнього простору, спосіб діалогу з глядачем. Його мета – зруйнувати цілісну картину традиційного зорового сприйняття, розщепити її на окремі

фрагменти. Якщо конструкція є колажем явних або прихованих цитат, то можливі різні варіанти її прочитання, залежно від глибини представленості змісту кожної цитати (ланки колажу) у сприйнятті читачів, слухачів, глядачів.

Колажність у постмодернізмі нерозривно пов'язана із поняттям монтажу як поєднання окремих частин тексту в одне ціле для створення його єдності й завершеності.

Також наявний принцип нонселекції, що регламентує відмову від навмисного відбору якихось елементів під час виробництва тексту. Це нерідко здобуває вияв у суперечливості, дискретності й фрагментарності розповіді.

Проте ілюзія втрати ідеї творчості, появи інваріантності у принципах створення тексту як світу розірваного, позбавленого закономірності, упорядкованості залишається ілюзією, адже нонселекція є, по суті, різновидом відбору [Гребенюк].

Отже, щоб розкрити особливості роману А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця», вважаємо за потрібне використовувати на практиці такі теоретичні поняття, як постмодернізм, інтертекстуальність, скорочення культурної дистанції між автором і читачем, змішування стилів і жанрів, жанрова гібридизація, авторська іронія і самоіронія, пародійність, колажність, конструювання і монтаж.

Також використовуватимемо таке поняття як постколоніалізм, (оскільки його вплив помітно у відтвореній у романі атмосфері початку 2000-х) і зважатимемо на вплив постфемінізму, зокрема вивчимо питання належності тексту до явища юнацького літературного цикліту.

Отже, визначена теоретична основа допоможе у подальшій науковій роботі детально проаналізувати твір А. Левкової.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Підбиваючи підсумки всього розділу, відзначимо такі моменти.

Роман «Старшокласниця. Першокурсниця» став літературним дебютом А. Левкової, він отримав здебільшого схвальні відгуки від критиків та читачів.

Науковці відзначили актуальність проблем твору, «щирість» опису подій на синтаксичному рівні, ефект присутності у житті головної героїні та його постколоніальність.

Критики не дійшли одностайного висновку щодо специфіки художньої організації тексту і його жанрової приналежності. Натомість їхні думки щодо основних проблем твору й еволюції образу головної героїні виявилися майже ідентичними.

Читачі найбільше звернули увагу на точне відтворення життєвої атмосфери в Україні на початку 2000-х, що викликало у них відчуття ностальгії.

Кожен із дослідників та читачів, ознайомившись із романом, зробив власні висновки, що дає змогу сказати про інваріантність його прочитання.

Подібна неоднозначність, а також іронічність, фрагментарність, розщепленість цілісної картини тексту, інтертекстуальність, «ф'южн» стилів і жанрів, «діалог», гра з читачем тощо дає змогу говорити про належність роману до постмодернізму.

Визначившись із теоретичним інструментарієм, у подальшій роботі ми зможемо більш детально дослідити інтертекстуальне поле твору, розглянути роман «Старшокласниця. Першокурсниця» у контексті постмодернізму.

РОЗДІЛ 2

«СТАРШОКЛАСНИЦЯ. ПЕРШОКУРСНИЦЯ»: ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ

2.1. Визначення жанру

А. Левкова назвала свою «Старшокласницю. Першокурсницю» «романом про дорослішання» [2]. У цьому творі справді доволі глибоко розкрито тему дорослішання, причому основну увагу зосереджено на художньому осмисленні соціальних і психологічних метаморфоз, через які проходить дівчина підліткового віку на шляху до дорослого самостійного життя.

Ліля – звичайний підліток початку 2000-х. Вона закінчує старшу школу, старанно готується до вступних іспитів, не забуваючи при цьому гуляти з друзями, відвідувати дискотеки, закохуватись, перейматися долею України, робити перші кроки в освоєнні Інтернету та мобільного зв'язку. Свої роздуми, почуття й переживання героїня старанно занотовує до особистого щоденника, який зрештою і «потрапляє» до рук читачів у вигляді художнього твору.

Саме на його сторінках відбуваються внутрішні зміни Лілі, що дозволяють їй природним чином перетнути межу старшої школи і з головою зануритись у «майже доросле» студентське життя.

Окрім власне художнього, твір має ще й мотиваційне значення, оскільки є вповні відкритим до діалогу з читачами (щоправда, насамперед із читачками), з якими авторка в особі її героїні ділиться особистим досвідом і навіть дає іноді корисні практичні поради.

Критики зауважили, що «Старшокласниця. Першокурсниця» – роман у формі щоденника головної героїні. Це дуже загальне жанрове визначення, що потребує докладнішого осмислення й уточнення. У цьому допоможе залучення культурного й літературного контексту, як західноєвропейського, так і українського. Почасти цей контекст пов'язаний із багатою традицією літератури на тему виховання, а почасти – з культурним та літературним

рухом, що стосується емансипації, адже маємо справу із суто жіночим текстом.

При цьому будемо враховувати також і сучасні контексти літератури постмодернізму, пов'язані з жанровими трансформаціями та гібридизацією, що й обумовили такі особливості, як загальна тенденція до зменшення обсягу романних форм та змішування ознак різних жанрових різновидів.

Ознаки *роману* у книги А. Левкової, безсумнівно, є: великий за обсягом (326 сторінок) епічний твір, у якому зображено відрізок життя однієї людини у хронологічній послідовності (дев'ятий клас – перший курс), діє багато персонажів, щоправда, усі вони є переважно фоном для розкриття образу головної героїні і майже ніяк не розвиваються [17]. Проблематику твору також годиться розглядати як романну. Вона актуальна в усі часи: це проблема становлення молоді людини, усвідомлення нею власної самоцінності, пошук ідентичності, зростання індивідуальності, адаптація у соціумі, пізнання і прийняття себе. Героїня переймається важливими питаннями: «Ким бути? Чому присвятити своє життя? Яку професію обрати?»

Словом, авторка розглядає ті вічні проблеми й питання, «які кожен ставить собі у 16-17 років» [26], перебуваючи на межі дитинства й дорослого життя, коли з'являється багато обов'язків, завдань, треба приймати доленосні рішення, а тобі просто хочеться сховатись від усього світу: «...у школі усе більш-менш ок, а от удома... Вдома треба вчитися» [Левкова. Старшокласниця. Першокурсниця].

З часом усі проблеми, які для героїні протягом підліткового періоду здавалися надзвичайними, стають мізерними у порівнянні із новим життям «першокурсниці».

2.2. Культурний контекст

Щоб краще зрозуміти «Старшокласницю. Першокласницю», звернімося до вивчення культурного і літературного контексту – власне, до тих традицій, які могли прямо або опосередковано послужити конструктивним матеріалом для постмодерністських форм на кшталт твору А. Левкової.

Адже інтертекстуальність, разом із інтермедіальністю, забезпечує глибину, багатшаровість, що ускладнює поетику твору і його зміст. Цитата – це спосіб висловлення власного погляду на світ, на людину, образ, ситуацію. І, таким чином, внутрішньо вже утворюється діалог між автором і читачем. Культурний і літературний контекст – це так звана «первинна етимологія» нового тексту, вже згадана нами «клаптева ковдра», гібридну структуру якої нам слід описати й пояснити. На перший погляд, роман Левкової має небагато спільного із класичними творами, у яких розглянуто тему дорослішання, проте, не слід забувати, що об'єктом нашого дослідження є саме постмодерністський роман, який має більш спрощений формат, і тим самим безпосередньо впливає на пересування межі сприйняття сучасного читацького середовища. Постмодерністський роман поєднує в собі обсяг і кількість інформації у ньому у компактних формах. Для сучасного читача література ХІХ ст. може здатися багатослівною, насиченою «зайвою» інформацією, тож скорочення обсягу стає ніби вимушеним кроком задля адаптації «класичних» тем у сучасній літературі.

Традиційна, проте не дуже популярна тема дорослішання, у А. Левкової, на наш погляд, була реалізована у форматі роману. Він на сьогодні вже є трохи архаїчним і сприймається читачами як «стильний вінтаж».

Отже, розгляньмо умовні претексти, обравши для осмислення «Джейн Ейр» Шарлотти Бронте, «Гордість і упередження» Джейн Остін, «Маленькі жінки» Луїзи Мей Олкотт, «Царівну» Ольги Кобилянської.

«Гордість і упередження» (1798) авторка змогла видати лише через п'ятнадцять років після написання. Твір, який багатьма сприймається як

любовний роман, первинно задумувався як пародія, тож іронія і сатира, у поєднанні із суто жіночим поглядом, складають суть роману [47].

Ліля Маринник з роману А. Левкової та Елізабет Беннет у Дж. Остін «ні на кого не схожі і так схожі на інших» [Остін. Гордість і упередження]. Дівчата постають як незалежні, горді, самостійні особистості з багатим внутрішнім світом, гострим розумом, вони відкриті до нового. Вони також схильні до максималізму в оцінках, який долають із часом, пройшовши випробування коханням.

Елізабет і Ліля не вважають себе гарними, шлюб для них «не є єдиною благородною умовою для освіченої жінки» – у них є відчуття власної самоцінності, вони «класні самі по собі» [Левкова. Старшокласниця. Першокурсниця].

Попри принциповість й упертість, Ліля багато в чому усе ще підліток, тому їй властиві риси не тільки Елізабет, а також її сестри Лідії – схильність до імпульсивності, нелогічності у вчинках, бажання розважатися. Також Ліля вільна у виборі супутника життя і має добрі стосунки з родиною, на відміну від Елізабет, яка є «білою вороною» не тільки у суспільстві, а й у сім'ї. У героїні А. Левкової є схожість і з подругою Елізабет – Шарлот, яка ледь не занедбала свій талант, вийшовши за нелюба (подібно до того як Ліля пішла на «більш потрібну» спеціальність, знехтувавши бажанням займатися філологією).

Але, попри спільні риси, між згаданими дівчатами є суттєва відмінність: образ Елізабет був революційним у патріархальні часи, коли існували відповідні їм стереотипи суспільної поведінки.

Натомість образ Лілі у XXI столітті не сприймається читачами як радикально новий, а просто як сучасний: вона, як зазначали дослідники, читачі й сама авторка – «звичайний підліток», який тільки дорослішає і шукає свій шлях у житті.

Між чоловічими героями вже згаданих творів (Дарсі й Бестужевим) також є схожість – вони обидва гарні, стримані, інтелігентні, виховані, добре

освічені і, разом із тим, горді, зарозумілі, холодні «аристократи», які свідомо чи ні влаштовують головним героїням «емоційні гойдалки».

Проте існує і важлива відмінність: Дарсі, будучи зацікавленим в Елізабет, випробовував гнучкість і тверезість її розуму словесними дуелями, які ніколи не переходили рамок пристойності. Натомість у сучасній парі Ліля більше зацікавлена у завоюванні і випробуванні Бестужева, а натомість він так і залишається інертним, холодним і «ніяким». Йому властива риса старого містера Коллінза – швидка зміна об'єкту симпатії. Священник спочатку хотів зробити пропозицію Джейн, потім – Елізабет, а зрештою одружився з її подругою Шарлот. Так і Бестужев: спочатку зустрічався з Лілею, потім з її подругою Кицюндрою і зрештою ще з якоюсь іншою дівчиною.

Гордість Дарсі повністю компенсується глибиною його емоцій і жертовністю, яку може собі дозволити лише справжній чоловік.

Це проявляється не одразу, адже його упередження заважатиме прояву цих почуттів. Бестужев не має ані гордості, ані упередження щодо Лілі. Він більшою мірою пересічний персонаж, «винятковість» якого проявлялась лише у підлітковій свідомості Лілі.

На відміну від Елізабет, Ліля свого «Дарсі» переростає емоційно та інтелектуально. Вона розуміє, що найкращою партією для неї буде не «принц» Бестужев, а раціональний, турботливий Микола, тож їхні взаємини трансформуються у модель стосунків Джейн Беннет і Чарльза Бінглі.

Роман Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» було видано 1847 року. У ті часи публікувати твори, написані жінкою вважалось неприпустимим, тож авторка вдалася до чоловічого псевдоніму. Книга одразу стала популярною і отримала багато рецензій. Більшості критиків твір видався надто зухвалим. Головним пунктом загальних обговорень було авторство. Із комерційних міркувань, видавці порадили Шарлотті Бронте (яку вони знали лише з листування, як Каррер Белл) написати після назви: «Автобіографія» [43].

Звичайно, це додало книзі ще більше комерційного успіху, тому що люди намагалися у «Джейн Ейр» вичитати реальну історію життя й навіть

поставитися до твору як до «роману з ключем», прагнули відгадати, про кого і хто це написав – чоловік чи жінка.

Більше схилилися до версії про чоловіка, тому що для жінки міркування Рочестера про шлюб були, як здавалося суспільству, занадто сміливими. Проте Вільям Теккерей дуже високо оцінив роман і припустив, що його написала жінка, яка здобула класичну освіту [30].

У попередньому розділі ми зазначили, що Анастасія Левкова, як і Шарлотта Бронте, написала «Старшокласницю. Першокурсницю» у вигляді жіночого щоденника, використавши літературний прийом «гри з читачем», який дозволив аудиторії не тільки будувати здогадки стосовно автобіографічності твору, а також помітити проблеми та явища, що так само зустрічались їм у підлітковому віці.

Між Джейн і Лілією є багато спільного. Вони обидві постають як остаточно не сформовані особистості, яким ще доведеться дорослішати.

Тільки «точка відліку» у міс Ейр починається із десяти, а в Маринник – з п'ятнадцяти років. Дівчата при «непримітній зовнішності» мають почуття власної гідності, чесні із собою і суспільством, незалежні, добрі, порядні, відкриті до нового. У них живе «велика повага до правди й справедливості» [Бронте. Джейн Ейр], а їхня працьовитість і самостійність допомагають кожній віднайти свій шлях у житті і переосмислити ті речі, які у минулому сприймалися як щось неможливе. Наприклад, гнів і гордість Джейн у ставленні до своєї ненависної тітки («Якби я брехала, то сказала б, що люблю Вас; але я заявляю, що ненавиджу Вас найбільше від усього на світі...» [Бронте. Джейн Ейр]) за дев'ять років змінилися на прощення та зваженість. На смертному одрі місіс Рід почула від Джейн: «Якби я була у силах вмовити Вас поставитись до мене з добротою і прощенням..., я запальна, але не злопам'ятна. Я Вас щиро пробачаю, пробачте ж і Ви мене» [Бронте. Джейн Ейр].

Так і Ліля відкидає проблеми, «які хвилюють тих, кому шістнадцять» [26], і ставить у пріоритет «ті, які хвилюють вісімнадцятирічних і старших» [26] –

як заробити і чи змінювати спеціальність в університеті. Проблеми дівчат «подорослішали» разом із ними. Сімейне й шкільне життя Лілі спокійне та по-своєму насичене подіями, воно не настільки драматичне, як у Джейн, якій доводилося боротися за своє місце під сонцем, і постійно відстоювати свою позицію.

Дізнавшись, що її наречений вже одружений, нехай вимушено, і на божевільній, Джейн, у силу свого юнацького максималізму, вирішує втекти. Так і Ліля, вирішивши відволіктись від недосяжного для неї Бестужева, їде на екскурсію до Польщі. На нашу думку, вчинки дівчат у психологічному, емоційному плані мають багато спільного – замість того, щоб поговорити і з'ясувати стосунки, як дорослі, вони тікають від проблеми, наражаючи себе на душевні муки і зайві рефлексії.

Бестужев і Рочестер не дуже схожі, але і не зовсім різні. Вони обидва виховані, розумні та упевнені у собі. Проте Едвард, хоч описується як чоловік із негарною зовнішністю, є цікавим, іронічним і гострим на язик співрозмовником. Він, подібно до Дарсі, має «складний норов» і словесно атакує Джейн, ніби випробовуючи її розум, а разом – і свій гострий язик.

Бестужев хоч і був зацікавлений у Лілі певний час, ніяк її не випробовував, скоріше навпаки – вона шукала до нього «ключі». Між Джейн і Рочестером є велика різниця у віці, тому дівчина дорослішала, досягаючи його рівня. Натомість Ліля і Бестужев – ровесники, але вона переросла його ментально та інтелектуально.

«Маленькі жінки» (1868 р.) Луїзи Мей Олкотт стали справжньою революцією свого часу. В основі твору – життя й дорослішання сестер сімейства Марч за часів громадянської війни між Північчю і Півднем Америки. Роман почасти є автобіографічним, адже праобразами головних героїнь стали сестри самої авторки. У той час роль жінки зводилась тільки до заміжжя і материнства. Вважалося, що дівчина має бути лагідною і слухняною, а краса допоможе їй вдало вийти заміж [13].

Олкотт, будучи феміністкою того часу, підняла важливе питання жіночої емансипації, як і А. Левкова. Її Ліля, подібно до сестер Марч, виявляє неабияку самостійність, відповідальність за своє життя й намагається усього досягти самотужки (особливо ця якість суголосна із характером Джо, яка хоче забезпечити не лише себе, а й – усю свою родину).

Лілія Маринник, на нашу думку, є збірним образом, мозаїкою, до якої, образно кажучи, долучилася кожна із сестер Марч. Від Мег та Емі їй дісталась романтичність природи й так звані «дівочі штучки» на кшталт хвилювання щодо зовнішності й кокетства. Ліля любить гарно вбиратися й ходити на дискотеки – сучасний аналог тогочасного балу. Бет «віддала» дівчині м'якість характеру, ніжність і турботливість. А от від Джо Лілі перейшло найголовніше – незалежність, бунт, принциповість, відкритість до нового, наполегливість і витривалість на шляху до мети. Вона любить читати і, на відміну від Джо, спочатку намагається придушити своє бажання займатися філологією більш «раціональною» і «корисною» політологією.

Отже, Ліля має багато спільного з сестрами Марч, що, власне, і засвідчує якщо не однаковість, то принаймні подібність дорослішання дівчат із їхніми жіночими радощами, проблемами, забобонами й втратою ілюзій щодо своєї виняткової обдарованості.

Проведімо паралелі між образами Бестужева й Лорі. Вони обидва є носіями пристрасного начала: це розумні, гарні хлопці із забезпеченої родини, належно виховані, які старанно готуються до вступу в університет, добре налагоджують стосунки із протилежною статтю – немов ті самі «прекрасні принци», яких багато дівчат не можуть дочекатися усе життя. Проте, якщо Лорі дійсно був закоханий у Джо й проводив з нею 99% свого часу, то Бестужев взагалі не кохав Лілю, лише іноді приділяв їй незначну увагу, а її підліткова свідомість сприймала це як потаємні сигнали симпатії. Якщо порівнювати Бестужева із чуйним і діяльним Лорі, то сучасний «аристократ» постає сірим і безликим.

Ліля, як і Джо, не зійшлися зі своїми «хлопцями», а залишились із ними у дружніх стосунках. І, на нашу думку, такий кінець був закономірним і логічним, бо вони занадто різні аби вступати у шлюб чи навіть зустрічатися.

Натомість Джо і Байер, як і Ліля з Миколою, склали чудову партію. Це ті самі «прикольні і не дуже симпатичні» [Левкова Старшокласниця. Першокурсниця], проте надзвичайно турботливі й ніжні чоловіки, які постають носіями раціонального у творі.

У романі Левкової, як і у творі Олкотт, також можна помітити біблійський інтертекст – сім людських гріхів – хоч і в дуже спрощеному вигляді.

Гординя і заздрість. Серед «маленьких жінок» до них найбільше схильна Мег. Якщо вона намагається справити враження багатой леді, наслідуючи і заздрячи заможній подрузі, то Ліля також намагається вбратися якнайкраще, тільки демонструючи свою несхожість на інших. Вона трохи заздрить красі інших дівчат і їхній популярності серед хлопців, проте згодом розуміє, що зрештою «вона класна сама по собі...» [Левкова Старшокласниця. Першокурсниця].

Гнів. У сімействі Марч на нього страждають Джо та Емі. Ліля злиться, що Бестужев її не любить, що забагато всього треба вчити у школі, що її ніхто не розуміє, проте згодом збагне: «Щастя – в буденності... Зрештою, сірий колір теж має купу відтінків. Важлива не стільки яскравість, скільки гармонія» [Левкова Старшокласниця. Першокурсниця].

Зневіра. На неї страждає кожен член сімейства Марч. Ліля не виняток: вона зневірюється у собі, у своїх силах і обраному шляху, проте дівчина таки змогла опанувати себе: «Мені більше не хочеться розмовляти. Я йду в свою кімнату, зачиняюсь і... Ні, не плачу. Беруся за підручник із зарубіжної літератури – для підготовки до вступу... Бог розсудить. І я плекаю надію, що в роботі та перспективах роботи Він не покине, якщо я не знехтувала схильностями, які Він дав» [Левкова. Старшокласниця. Першокурсниця].

Наприкінці XIX – початку XX століття в українську літературу приходять нове покоління митців, визначну роль серед яких відіграють жінки-

письменниці. Буковинка О. Кобилянська однією із перших у вітчизняній літературі порушила питання про становище жінки у суспільстві. Авторка розглядала питання емансипації як віяння часу, коли не лише проблеми особистого життя змушували жінку підняти голову і подивитися на світ по-іншому. Саме вона ввела новий тип персонажа – жінку-інтелігентку, яка прагне вирватися із міщанського середовища задля самореалізації і культурного розвитку, залишаючись при цьому справжньою жінкою [31].

Роман «Царівна» (1895) є певною мірою автобіографічним: авторка вводить читача до життя Наталки Веркович через форму дівочого щоденника, як і А. Левкова. Наталка сирота, живе у домі свого вуйка і його ненависної родини [31], як і вищезгадана Джейн Ейр.

Їй нав'язано певну модель поведінки, із якою вона не погоджується і стає на шлях боротьби з оточенням, виборює свої права: на читання книжок, на спілкування (зокрема, із чоловіками) на самостійний вибір супутника життя, на можливість бути собою і обирати власний життєвий шлях. Як і Ліля, вона прагне більшого – стати царівною свого життя, «бути самій собі ціллю». Натомість А. Левкова показала, що сучасний жіночий текст не обов'язково має бути пов'язаним із боротьбою за права, а може просто розкривати питання жіночої психіки, самовираження та самореалізації жінки.

А. Левкова написала постмодерністський твір на основі вже готового культурного матеріалу.

Вона дає зрозуміти читачам, що її роман – це ще й іронічний погляд уже досвідченої людини на наївність підліткового віку. І саме поєднання іронії з серйозним визначає позицію авторки.

Головні героїні романів О. Кобилянської та А. Левкової постають як незалежні особисті, які прагнуть свободи вибору, шукають власний життєвий шлях і справжнє кохання, але не ставлять його за головну мету. Вони розуміють, що заміжжя не має бути ціллю жінки. Родина – це важливо, проте спочатку треба розкрити й зрозуміти себе. Образами героїнь обидві авторки хотіли звернути увагу не тільки на проблему жіночого питання, а також на

проблему таланту, його формування у суспільстві. Як у Наталці поєднується соціальна інертність і творче начало (написання літературних творів), так і в Лілі відбувається боротьба між прагненням пробитися до політології і справжнім бажанням займатися українською філологією. Обидві героїні коливались між вибором кохання емоційного, пристрасного (Орядин, Бестужев) чи раціонального, турботливого (Іван, Микола), але зрештою дійшли висновку, що їхній ідеал – це «свобідний чоловік із розумом» [Кобилянська. Царівна].

На противагу Дарсі чи містеру Рочестеру, із Орядином у Бестужева набагато більше спільних рис: вони обидва привабливі, емоційні та пристрасні.

Хлопці спочатку ніби протистоять оточенню й суспільству взагалі (нехай винятковості Бестужеву надала свідомість Лілі і ніяких соціальних звершень він не планував), а потім кожен по-своєму втрачає свою привабливість, «ховаються пасивно і дбають про себе» [Кобилянська. Царівна].

Отже, дівчата проходять також певний шлях розчарування у першому коханні, але зберігають надію і бажання, що все найкраще ще попереду.

Проаналізувавши образ Лілі і її умовних літературних «сестер», можемо стверджувати: найбільшою відмінністю у їхніх образах є те, що героїня твору А. Левкової – людина нового часу й у своєму житті мала право бути дитиною, що позначилося на її долі та характері. Адже, як відомо, дитинство – це «винахід» кін. 19 – поч. 20 ст. [9], коли дитина отримала шанс не працювати тяжко з 7-10 років, а насолоджуватися цим світом, вивчати його, граючи – натомість героїні розглянутих класичних творів такої можливості не мали.

А так звані «принци» стали простішими, проте не гіршими – вони просто змінилися, відповідно до принципів нової епохи.

Отже, А. Левкова продемонструвала свою майстерність як авторки, яка, на основі текстів попередників, змогла сконструювати щось нове й оригінальне, поєднавши іронічний погляд із серйозним.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Ми з'ясували, що А. Левкова за допомогою претекстів показала, що не тільки використала, а ще й переосмислила архетип і міф про Попелюшку. Створений інваріант не просто використовує, а змінює, заперечує наявне культурне поле. Проаналізовані тексти ґрунтуються на загальних речах, за допомогою яких можна уявити загальну мозаїку, щоб описати наш постмодерністський роман: головні героїні – "пересічної" зовнішності, але нестандартні за своїм мисленням особистості, які виділяються на загальному суспільному тлі: вони прагнуть знайти свій шлях і справжнє кохання.

Героїня А. Левкової потрапляє не в казку, а в реальне життя з його постійною потребою працювати над собою.

Вона молода людина, яка хоче бути щасливою, чекає і приймає життєві зміни, прагне самореалізації і незалежності, у неї все ще попереду. Ліля – непопулярна красуня з багатой сім'ї, вона не ідеальна, їй також властиве почуття заздрості до краси своїх подруг, тому вона певною мірою навіть усвідомлює свій комплекс Попелюшки.

Авторка вводить у твір іронічне осмислення опозиції «духовне багатство і зовнішня краса», використовує мотив недооціненості, відчуття якої Ліля прагне подолати, доводячи й переконуючи себе у тому, що брак матеріальних речей і соціального статусу компенсується за рахунок душевних і духовних рис.

Свій комплекс героїня прагне подолати прагненням до навчальної та професійної самореалізації, покладаючись на власний характер. Такий мотив наявний також у творчості О. Кобилянської, Дж. Остін, Ш. Бронте. Такому дорослішанню героїні можна знайти альтернативне пояснення – вона свідомо обирала шлях «чужинця», щоб нічого не заважало наблизитися до професії, якої вона прагне. Хоч твір А. Левкової і романи авторок XIX ст. є почасти автобіографічними, проте вони не демонструють життя таким, як воно є у повній мірі. Адже література – це альтернативна реальність, у якій відчуженість може трактуватися як раціональність.

Образ прекрасного принца у постмодерністському романі відчутно переосмислюється, відбувається його переоцінка: героїня розчаровується у ньому, але натомість досягає відчуття власної самоцінності, тому обирає не красеня Бестужева, а турботливого Миколу. На нашу думку, образ сучасних «принців» можна тлумачити подвійно: ці типи або спростилися й стали пасивними носіями усталеного набору привабливих для недосвідчених дівчат рис, або прерогатива «принца» перейшла до носіїв раціонального начала, які самі проявляють ініціативу, сприяють самореалізації своєї половинки, і саме тому дівчата обирають їх за супутників життя.

РОЗДІЛ 3

АВТОРКА І ЧИТАЦЬКА АУДИТОРІЯ

Щоб встановити, які засоби впливу на читацьку аудиторію використала А. Левкова у романі «Старшокласниця. Першокурсниця», слід визначитися із базовими поняттями, якими ми будемо послуговуватись у подальшому дослідженні: горизонт очікувань, образ ідеального читача та рецептивна естетика.

Горизонт очікувань – це поняття, запроваджене філософом Х.-Г. Гадамером й актуалізовано німецьким істориком, літературним теоретиком Г.-Р. Яуссом у ХХ ст. Спираючись на ідею, що кожен текст «очікує» своєї смислової реалізації, Г.-Р. Яусс описує рецепцію як процес взаємодії «горизонту очікувань тексту» й «горизонту очікування читача» [38]. «Горизонт очікування тексту» – це закодовані у тексті вимоги до читача, ті розумові процедури, які стимулюють читача й ті естетичні результати, на які «розраховує» текст [38]. «Горизонт очікування читача» – це вимоги, які пред'являються тексту з боку читача. Вони формуються на основі наявного у нього естетичного досвіду. Якщо обрій очікувань тексту стабільний, то обрій очікувань читача може змінюватися протягом акту сприйняття. Це відбувається, коли текст пропонує невідомий читачеві естетичний досвід і вимагає від нього зміни очікувань. Якщо читач приймає цю вимогу та виконує працю з подолання дистанції між горизонтом очікування тексту і своїм первісним горизонтом очікування, то може статися злиття горизонтів, що, за Яуссом, є запорукою адекватного розуміння тексту [39].

Щодо трактування образу ідеального читача, існує дві думки. По-перше, ідеальний читач – це читач, якого автор уявляє під час написання свого твору, читач-адресат, до якого і звертається автор. По-друге, ідеальний читач іноді може бути незримим співрозмовником свого автора, сперечатиметься й погоджуватиметься із ним [40]. Що стосується першої думки, то ми

погоджуємось з тим, що автор повинен уявляти образ читача, щоб розуміти, кому він хоче донести свої думки, і зробити це у максимально доступній формі. А щодо думки, що читач може бути співрозмовником свого автора, можемо стверджувати, що, сприймаючи твір того чи іншого автора, читач подумки може спілкуватися з автором, сперечатися або підтримувати його [41].

Сама назва напряму – рецептивна естетика – вказує на той методологічний принцип, який лежить у його основі: у процесі інтерпретації літературного твору об'єктом уваги має стати насамперед рецепція, тобто сприйняття твору читачем.

Спираючись на ідею інтенційності, рецептивісти проголосили читача повноправним (поряд із автором) учасником творчого акту. По суті, саме читач виступає джерелом смислоутворення, адже це він наповнює твір певним змістом: без прочитання твір залишається «порожнім». Таким чином, ідея інтенційності послужила філософським обґрунтуванням одного із основних положень рецептивної естетики, згідно з яким сутністю мистецтва має бути визнана його комунікативність [20]. Тобто, читач наділяється привілеями щодо визначення загального спрямування автора й літератури загалом. У постмодернізмі він актуалізує культурно оброблений матеріал. Саме від вибору читацької аудиторії залежить майбутній результат автора. Твір адаптується до культурних очікувань часу, у якому перебуває читач, тож автору треба зробити свій твір доступним, у такий спосіб демократизувавши його. Якщо за часів модернізму література була доступна не всім соціальним прошаркам, то у постмодернізмі потенційно задовольняються культурні потреби максимальної аудиторії. Сучасна адаптація культурного матеріалу попередніх епох надає аудиторії можливість диктувати автору свої правила написання твору й актуалізувати давні коди та архетипи. Тому загальновідомі теми й твори відчутно адаптуються на «вимогу» читачів, приміром, скорочуються розлогі описи, пейзажі і обмежується багатослів'я персонажів.

Межа спрощення визначається сегментованістю читацької аудиторії, яку ми розглянемо у цьому розділі.

Оскільки авторка орієнтувалася на певні сегменти аудиторії, то мала попередньо уявляти образ ідеального читача (читачки), враховуючи його вік, стать і рівень освіти.

На основі читацьких відгуків ми можемо відтворити той самий профіль читацької аудиторії, на який А. Левкова орієнтувалася. На нашу думку, читачів можна поділити на три основні групи: професійні (критики, відгуки яких ми проаналізували у першому розділі), напівпрофесійні (книжкові блогери, читачі літературних платформ) і звичайні (вони читають заради задоволення і відіграють основну роль у просторі художньої комунікації). У цьому розділі ми проаналізуємо відгуки «напівпрофесійних» і звичайних читачів.

Роман Анастасії Левкової здобув багато читацьких відгуків. Наприклад, Катерина Цюзь – зазначила, що «"Старшокласниця. Першокурсниця" – роман про тих, хто тусується й зависає» [10]; фактично вона виділила передбачувану цільову аудиторію твору – тинейджерів. Читачка зауважує користь книги для молодого покоління в описах тривалої щирої любові, а не закоханості чи минущої пристрасті, без епатування темою статевих стосунків, без прямої дидактики, якої так не люблять підлітки. Молоді читачі зростають як особистості разом із головною героїнею, долаючи з нею шлях роздумів «про мовні питання, патріотизм, вдягання вишиванок, моду на російську попсу та причини незнання всього українського» [10]. Проте, Катерина також упевнена, що книга А. Левкової буде цікавою і «пенсіонерам» тридцяти-сорока років, які зможуть поринути у вир ностальгії, оцінити ті події з висоти життєвого досвіду, накопиченого за роки дорослішання і, можливо, переглянути свої життєві орієнтири [10].

Читачка під ніком Sireniti підкреслила, що твір Анастасії Левкової – «чудовий роман про юність», який міг би написати кожен із нас, бо він, у певному сенсі, про кожного [11].

Читачка із ніком Nina_M пише, що отримала неймовірне задоволення від книги, яка виявилася «просто 100% попадання у її вік» [11] (вік випускниці 2001 – 2005-х рр.). Вона по-доброму заздрить Лілі, адже у свій час не мала змоги відстояти власні бажання й розкрити свій потенціал. Nina_M була розчулена щирістю й здатністю до самоаналізу головної героїні роману [11]. Для читачки Олесі Кізими також «читання перетворилося на ностальгічну, щемку і теплу-теплу мандрівку у свої 2000-ні» [11].

Marina_reads підкреслила актуальність підліткових проблем і переживань, що не залежить від зміни поколінь. Їй сподобалась щирість і частково наївність головної героїні, її особистісне зростання й переоцінка попередніх цінностей, що свідчить про її «живість» [11]. Особливо читачку вразили «примітки з поясненнями, хто такі "гопніки", гурт "Руки-вверх" і т.д.», бо справді, навіть і не замислюєшся над тим, що відбувається зміна поколінь і сучасні діти можуть просто не знати того чи іншого поняття, яким ти колись користувався повсякчас [11].

А от читачка Oліmpіa написала, що твір «незрозуміло для кого», вважаючи, його неактуальним для сучасних підлітків, мовляв, немає у ньому нічого такого, що було б для них близьким. Книга, на її думку, скоріше для старшого покоління, для тих, кому все це знайоме – саме вони зможуть її зрозуміти [11].

Читачки Олександра Здоровець, Євгенія Самишкіна, Юлія Циба та SvLu [11] також висловили захоплення відчутим присмаком ностальгії після прочитання роману Анастасії Левкової і пригадали себе у віці старшокласниць та першокурсниць.

За останнє десятиліття читацька спільнота зазнала відчутних змін. На нашу думку, найголовніше, що сталося з цією нішею блогінгу – це розширення її меж за рахунок великої кількості читачів, які відстежують книжкові новинки. Тепер культурою читання нерідко захоплюються «новачки» – це насамперед підлітки та молодь. На хвилі розвитку персоналізованих акаунтів стали з'являтися книжкові блогери: букстаграмери

(книжкові блогери на платформі Instagram), буктьюбери (ті ж у YouTube) і буктокери (у мережі TikTok). Подача матеріалу у форматі постів і коротких відео, обсяг яких передбачає розміщення максимально компактного аудіального й візуального контенту, добре узгоджується із культурними потребами читачів доби постмодернізму. Візуально привабливі пости, відсутність глибоких (нудних і мало цікавих для пересічного споживача інформації) літературних розборів, природна інтеграція книги в атрибутику лайфстайлу – це складові, якими віртуозно володіють блогери.

І саме блогери повернули інтерес до читання у традиційно найскладнішій віковій аудиторії для видавців – 15-20 років. Ми розглянули відгуки книжкових блогерів на платформі соціальної мережі Instagram.

Блогерки із ніком `vlada_ua_art` [49] та `inna.poprotska` [42] мають схожі думки. Вони стверджують, що сучасному поколінню важко уявити, яким було життя ще 20 років тому, коли не було інтернету, смартфонів і соцмереж.

Тоді усе було по-іншому: музика, культура спілкування й погляди на світ, однак більшість переважно психологічних та соціальних аспектів підліткового життя залишилися незмінними: стосунки з однолітками, перше кохання, шкільні будні, хвилювання перед іспитами, навчання в університеті, побут у гуртожитку, ведення щоденника. Блогеркам імпонують патріотичні погляди героїні А. Левкової, її роздуми про ставлення до української мови: «Вона не лише пливе за течією думки більшості, а й аналізує та формує свій світогляд» [`vlada_ua_art`]. Цей твір, на їхню думку, буде цікавим у будь-якому віці, але особливо тим, хто закінчував школу у 2000-их, хоча книжка «задумувалася авторкою як підліткова» [`inna.poprotska`].

Блогерка акаунту `book_of_inspire` показала себе досвідченою читачкою, поставивши Лілю Маринник поряд із такими «знайомими і близькими» персонажками, як Енн Ширлі, Рілла Блайт, Гвендолін Шеферд, Гідеон де Віллерз, Елізабет Беннет, Елена Греко, Ніна Зенік тощо. Авторці блогу близьке ставлення головної героїні до життя, а ще блогерку приваблюють її роздуми, вчинки, слова. Вона «надихає бути собою і не

соромитись цього» [book_of_inspire]. Образ Лілі також демонструє, що в житті слід постійно вчитися, вдосконалюватися, пробувати нове, помилятися й не боятись змін.

Ya_sikorska звернула увагу на «звичайність» головної героїні: вона їздить на олімпіади, але не відмінниця, влаштовує невинні шкільні витівки та разом із усіма змогла вигнати вчительку, яка не вважала за потрібним навчати, розмовляє українською мовою. Блогерка виділила тематику твору, що також говорить про її читацьку досвідченість і обізнаність: теми вічного, політики, корупції, дружби і кохання, хабарництва і чесної праці [Ya_sikorska].

Читачки anna.laganovska [44], tanya_pidhirna [48], belle_library [36] також відзначили циклічність підліткових проблем і радощів – «звички ті ж, вчителі ті ж, записки на уроках ті ж самі» [anna.laganovska]. Під час читання, у персонажах твору впізнаєш себе, тож поринаєш у шкільну й університетську ностальгію.

Блогерка mona_reads висловила цікаву думку про те, що Ліля, як для свого віку, мислить нестандартно й «занадто по-дорослому» [belle_library].

Вона згодна з думками героїні щодо питань саморозвитку й здорової самооцінки, проте «політичні моменти», вона вважає, можуть відштовхнути читача: «Може, Ліля часто розмірковує про президента, вибори, корупцію, мовне питання, Радянський Союз, бо вона різнобічна і мріє стати політологом, але особисто мені ці моменти здалися осучасненими» [belle_library]. Блогерка вважає, що часто з'являється контекст «ООН не допустить війни» або «зараз ділити нічого», чим більшість тогочасних підлітків (і вона сама) не цікавилися [belle_library].

Проаналізувавши відгуки «напівпрофесійних» читачів, які перебувають у старшому віковому діапазоні, ми зробили висновки, що текст А. Левкової успішно пройшов цю аудиторну рецепцію і авторка змогла задовольнити їхній горизонт сподівань. Але твір має ще один прошарок читацької аудиторії – звичайний, підлітковий. Як зазначала Катерина Цюзь, саме старшокласниці та першокурсниці складають основну цільову аудиторію.

Молоді читачки теж мають певні очікування від тексту, сама назва якого потенційно відсилає їх до культури янг-едалту. Дівчата прагнуть отримати відповіді на питання і проблеми, які хвилюють сучасну молодь, у доступному для неї форматі.

На нашу думку, для підліткової аудиторії, яка читає постмодерністську літературу, важливий передусім «модус щирості», про який писали дослідники, викладений у лаконічній, афористичній формі. Сучасні підлітки мають чудову здатність стисло, але прямо й доступно говорити про свої почуття й переживання. Вони щирі й не соромляться публічно висловлювати свої емоції, на відміну від старшого покоління, яке частіше вирізняється стриманістю й закритістю. Якщо раніше підлітки писали найпотаємніше до паперового блокноту, клеїли туди якісь вирізки з журналів, вписували рядки з пісень і ховали подалі від чужих очей, то сучасна молодь робить те саме, але з метою бути прочитаними іншими. Сучасні старшокласники-першокурсники ведуть своєрідні щоденники, але вони публічні. Для них колись традиційний папір замінюється короткими дописами й відео у соціальних мережах: Instagram, Facebook, YouTube, Telegram, Tiktok. Там вони можуть реалізувати свою потребу висловитися й бути почутими, знайти серед великої кількості людей однодумців, які розділяють, розуміють їхні почуття та проблеми, і зможуть підтримати. Будучи щирими з іншими, вони очікують «взаємності» і від підліткового тексту. Їх хвилюють проблеми та питання, «які кожен і кожна задає собі в шістнадцять»: як відрізнити кохання від закоханості, що таке справжня дружба, як пережити зраду, питання переоцінки цінностей, становлення здорової самооцінки, побудови здорових стосунків тощо.

А. Левкова врахувала цей запит молоді аудиторії, тому її старшокласниця Ліля веде щоденник, у якому епізодично, з елементами іронії, без розлогих описів пейзажів чи зовнішності, не використовуючи довгих і складних за структурою речень, максимально відверто висловлює свої почуття й ділиться роздумами. Вона помиляється, із її судженнями і вчинками можна

посперечатися, але це та щирість і життєвість, якої сподіваються підлітки. Головна героїня чесно описує свою емоційну реакцію на ті чи інші життєві події: знайомство з хлопцем і перші враження про нього, шкільну завантаженість навчанням, стосунки з подругами, підготовку до іспитів, свавілля й некомпетентність деяких вчителів. Ліля щиро ділиться своїми переживаннями щодо майбутнього й пошуками самоусвідомлення, любові до себе. Це дозволяє сучасним підліткам зрозуміти, що за цими записами не ховається «хтось дорослий, який намагається видати себе за «свого» і чогось їх повчати», а такий само підліток, як і вони. Це психологічно налаштовує читачів на довіру до головної героїні і дозволяє хоча б частково ототожнювати себе з нею.

У підлітків, які перебувають на помежів'ї між старшою школою і університетським життям, уже, як правило, формується власна громадянська позиція. Молодь здатна бунтувати, сперечатися, іноді переоцінювати (змінювати) свої переконання, а тому теж потребує розуміння. У щоденнику Лілі вони мають змогу упевнитися, що така поведінка – нормальна. Дівчина не завжди згодна з деякими старшими людьми й навіть своїми однолітками щодо важливості мовного питання, цінності незалежності, історії та культури України. Читаючи щоденник головної героїні, підлітки розуміють, що вона на власному прикладі довела дієвість активної громадянської позиції. Адже той «непорожній» патріотизм, який був притаманний більшості представників старшого покоління, з часом актуалізувався, маючи за основу історичний досвід минулого. Те, із чим вони боролися в юності, те, що їхні ж батьки вважали ілюзорним, починає з часом резонувати із сучасними подіями. Молодь поступово розуміє, що, завдяки громадянському зростанню, покоління А. Левкової зараз стало на захист української держави.

Читаючи «Старшокласницю. Першокурсницю» підлітки розуміють, що не самотні у «пошуках себе», усвідомлюють важливість критичного мислення й самоаналізу в процесі дорослішання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі аналізу читацьких відгуків, зібраних із відомих інтернет-платформ, можемо описати «ідеального читача/читачку» роману А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця».

Ми помітили, що твір А. Левкової перебуває на межі постфеміністичного чикліту, з його гібридністю і адаптованістю до сучасних постмодерністських умов, зокрема – через демонстрацію підліткових переживань та опис шкільного життя.

Загальний зріз читацької аудиторії авторки – це передусім дівчата й жінки переважно у віковому діапазоні від п'ятнадцяти до сорока років. Це читачки, які вже колись пройшли або й зараз проходять такі само етапи психологічного і соціального розвитку, що й героїня твору. Вони або повні юнацьких амбіцій і готові до нових звершень, або вже з щемкою ностальгією згадують роки, коли самі були у віці старшокласниць і першокурсниць. Сучасна «ідеальна читачка» А. Левкової – це жінка або дівчина, яка вже несвідомо пережила, або переживає прямо чи опосередковано (звісно, в індивідуальній проекції) один із варіантів міфу про Попелюшку.

Вона вільно (на якомусь рівні – емоційно-психологічному насамперед) може ототожнювати себе з Лілею – звичайним підлітком, зі своїми бажаннями, прагненнями, проблемами й переживаннями. Героїня не ідеалізована – вона також може заздрити більш гарним дівчатам, надавати перевагу дискотекам, а не навчанню, влаштовувати шкільні витівки, злитись, плакати і постійно закохуватись.

А. Левкова створила легкий (у дусі чикліту) і водночас багато в чому складний (за соціальною проблематикою) жіночий постмодерністський роман «про кожну з нас», який має в основі культурно підготовлений матеріал, що і забезпечує легкість його сприйняття.

ВИСНОВКИ

Дослідження роману А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця» показало, що цей твір сучасної авторки за своїми формально-змістовими ознаками перебуває на межі між повістю та романом. Але, враховуючи те, що він належить до постмодерністської традиції і тісно пов'язаний із актуальними читацькими очікуваннями, доцільніше визначити «Старшокласницю. Першокурсницю» як роман. Це епічний твір, що має великий обсяг, у ньому діє багато персонажів і зображено у хронологічній послідовності певний період життя однієї людини. Твір також містить романну проблематику, адже авторка звертається до «вічних» питань становлення молодого людини, усвідомлення нею власної самоцінності, пошуку ідентичності, зростання індивідуальності, адаптації в соціумі, пізнання і прийняття себе.

Для розуміння твору необхідний підхід, що передбачає врахування діахронічного та синхронічного контекстів. До діахронічного контексту ми залучили літературу, що презентує жіноче письмо, в основі якого лежить трансформований міф про Попелюшку: головна героїня мрійлива, прагне бути «собі ціллю», намагається реалізувати свої амбіції, втілити бажання, утвердити власну незалежність; вона не бажає перебувати в тіні чоловіка чи родини. Як умовні претексти ми обрали твори письменниць, що стали знаковими для європейської культури і відчутно вплинули на сучасну жіночу літературу. Звісно, цей вибір не є повним: він потрібен для окреслення загального контексту.

Ми розглянули твір «Джейн Ейр» Шарлотти Бронте, «Гордість і упередження» Джейн Остін, «Маленькі жінки» Луїзи Мей Олкотт, «Царівна» Ольги Кобилянської. Аналіз цього культурного контексту показав, що традиція, представлена згаданими творами, сягає архетипних і міфологічних рівнів, а саме (у першу чергу) міфу про Попелюшку. Урахування цього допомогло краще зрозуміти сучасний твір, що є об'єктом нашого дослідження.

Головна героїня – звичайна, проте незалежна дівчина, яка мріє і прагне до здійснення своєї мрії. Можна стверджувати, що ситуація, у якій перебуває авторка доби постмоденізму, спричинила трансформацію архетипної теми і її пристосування до сучасних культурних потреб.

У третьому розділі ми опрацювали синхронічний контекст, зокрема застосували при цьому інструментарій рецептивної естетики, а саме поняття горизонту очікувань та ідеального читача (читачки). Ми відзначили, що сучасна авторка адаптувала традиційний матеріал до культурних запитів нашого часу. Вона відмовилась від розлогих описів, пейзажів, обмежила багатослів'я своїх персонажів.

Оскільки межа спрощення визначається сегментованістю аудиторії, ми сформували її загальний образ на основі читацьких відгуків на літературних платформах і в соцмережах.

Для старшого читацького сегменту роман став екскурсом у минуле.

Читачки запропонували різні відгуки, але усі відзначили ефект ностальгії, що формується під впливом прочитаного. Ці читачки вже мають певний життєвий досвід, тому проблеми, які переживає Ліля, для них не нові, а деякі вже давно вирішені. Жінки-читачки насолоджуються подіями ніби «зі сторони», пригадуючи себе в описаних ситуаціях, а не заглиблюючись у них. Проте саме бажання поринути у спогади й сформувало їхній горизонт очікувань, який А. Левкова змогла задовольнити.

Важливу частину цільової аудиторії роману складають підлітки. Молоді читачки переживають той самий досвід, що й Ліля, а тому мають власні запити до твору. Для них важлива передусім «щирість» у змалюванні подій: сучасні підлітки не бояться відкрито ділитися своїми думками й проблемами у соцмережах, які замінюють їм щоденники. Цей сегмент аудиторії перебуває на порозі дорослого життя, а тому прагне отримати доступно сформовані відповіді на підліткові питання самоідентифікації, рефлексії, самоаналізу, порівняння себе з іншими, формування і відстоювання власної позиції, прийняття чи неприйняття чужих поглядів та переконань. Сучасні підлітки

не терплять надміру теоретизування і дидактики – вони уже живуть у світі практики, а тому очікують від твору того досвіду, який зможуть застосувати у реальному житті. Прикладом цього є не тільки процес дорослішання Лілі крізь призму думки «бути підлітком – нормально», а й активна громадянська позиція дівчини. Це стало символом тієї «боротьби», що її вело покоління авторки з пережитками минулого, і резонує із сучасною битвою справжнього патріотизму за збереження нашої батьківщини.

Отже, портрет «ідеальної читачки» А. Левкової такий: це насамперед жінка або дівчина, яка вже несвідомо пережила, або переживає прямо чи опосередковано один із варіантів міфу про Попелюшку і може ототожнювати себе з головною героїнею.

Архетип Попелюшки зазнає відчутного переосмислення. Отриманий постмодерністський варіант вмонтовується в комунікацію і свідомість сучасної людини, залишаючи його основну суть незмінною.

Проведена робота слугуватиме основою для подальшого, більш ґрунтовного вивчення роману А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левкова А. Старшокласниця. Першокурсниця: роман / Анастасія Левкова. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. – 336 с.
2. Анастасія Левкова: «Дорослішання - це здатність прийняти самостійне рішення» – Режим доступу: <https://starylev.com.ua/news/anastasiya-levkova-doroslishannya-ce-zdatnist-pryynyaty-samostiynе-rishennya>
3. Анастасія Левкова: «Свої підліткові щоденники я спалила 12 років тому» – Режим доступу: <https://starylev.com.ua/news/anastasiya-levkova-svoyi-pidlitkovi-shchodennyky-ya-spalyla-12-rokiv-tomu>
4. Ганс Роберт Яусс. РЕЦЕПТИВНА ЕСТЕТИКА Й ЛІТЕРАТУРНА КОМУНІКАЦІЯ. – Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/>
5. Горизонти очікувань – Режим доступу: https://www.wiki.ukua.nina.az/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B8_%D0%BE%D1%87%D1%96%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8C.html
6. Гребенюк Т. В. Художня культура українського постмодернізму (на матеріалі сучасної прози) - 2007. Колаж. Зміст основних категорій постмодернізму – Режим доступу: <https://ukrlit.net/info/postmodernism/14.html>
7. Джейн Остін. Гордість і упередження. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8568>
8. Інтертекстуальність. – Режим доступу: <http://um.co.ua/4/4-6/4-61043.htm>
9. Історія дитинства. – Режим доступу: https://uk.upwiki.one/wiki/History_of_Childhood
10. Книга «Старшокласниця. Першокурсниця». – Режим доступу: <https://www.livelib.ru/book/1002307202/reviews-starshoklasnitsya-pershokursnitsya-anastasiya-levkova>

11. Книга «Старшокласниця. Першокурсниця». – Режим доступу: <https://www.yakaboo.ua/starshoklasnicja-pershokursnicja.html#tab-reviews>
12. Левкова Анастасія. – Режим доступу: <https://starylev.com.ua/old-lion/author/levkova-anastasiya>.
13. ЛУЇЗА МЕЙ ОЛКОТТ “МАЛЕНЬКІ ЖІНКИ”: 10 ЦІКАВИХ ФАКТІВ. – Режим доступу: <https://pidkazka.com/luyiza-mey-olkott-malenki-zhinky-10-tsikavykh-faktiv/>
14. Луїза Мей Олкотт. Маленькі жінки. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8468>
15. Ніколенко. Зарубіжна література. Профільний рівень.. Постмодернізм. – Режим доступу: <https://uahistory.co/pidruchniki/nikolenko-world-literature-11-class-2019-profile-level/50.php>
16. Ознаки постмодернізму. – Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/oznaki-postmodernizmu/>
17. Ознаки роману. – Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/oznaki-romanu/>
18. Ольга Кобилянська. Царівна. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1027>
19. Постмодерністський фемінізм, "постфемінізм", фемінізм третьої хвилі: проблеми термінології. – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15125>
20. Рецептивна естетика. – Режим доступу: https://pidru4niki.com/18060203/literatura/retseptivna_estetika
21. Роман «Старшокласниця. Першокурсниця» Анастасії Левкової – це роман-історія, почасти автобіографічна, почасти постколоніальна, почасти «могилянська». Але про все «step by step». – Режим доступу: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/49835/
22. Роман у щоденниках про дорослішання. Презентація книжки Анастасії Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця». – Режим доступу: <http://www.lvivpost.net/kultura/n/39620>

23. Словник гендерних термінів. – Режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/postfeminizm.html>
24. «Старшокласниця. Першокурсниця» - роман про тих, хто тусується й зависає. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-41984160>
25. «Старшокласниця. Першокурсниця» Анастасія Левкова. – Режим доступу: <https://knygomaniablog.wordpress.com/2018/02/17/20-w25-20/W25>
26. «Старшокласниця. Першокурсниця»: роман-мадленка з присмаком 2000х. – Режим доступу: <https://starylev.com.ua/club/article/starshoklasnyuca-pershokursnyuca-roman-madlenka-z-prysmakom-2000-h>
27. «Старшокласниця. Першокурсниця»: це завжди неповторність. – Режим доступу: <https://bokmal.com.ua/books/starshoklasnyuca-pershokursnyuca/>
28. «Уже не час для гри» - літературознавиця Анастасія Левкова. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/culture/_uzhe-ne-chas-dlya-gri-literaturoznavicya-anastasiya-levkova/952715
29. ФЕМІНІСТИЧНА І ЖІНОЧА ПРОЗА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ. – Режим доступу: <https://litstud.knu.ua/feministychna-i-zhinocha-proza-v-ukrayins-kiy-literaturi-kintsya-khikh-pochatku-khkh-stolittya>
30. ФЕНОМЕН СЕСТЕР БРОНТЕ: ТРИ ДОЧКИ СВЯЩЕННИКА, ЯКІ УВІЙШЛИ В ЛІТЕРАТУРУ, АЛЕ ПОМЕРЛИ МОЛОДИМИ ОДНА ЗА ОДНОЮ. – Режим доступу: <https://ukrainky.com.ua/fenomen-sester-bronte-try-dochky-svyashhennyka-yaki-odna-za-odnoyu-uvijshly-v-literaturu-i-tak-samo-pomerly/> – <https://ukrainky.com.ua/fenomen-sester-bronte-try-dochky-svyashhennyka-yaki-odna-za-odnoyu-uvijshly-v-literaturu-i-tak-samo-pomerly/>
31. «Царівна» Ольги Кобилянської. – Режим доступу: <https://youtu.be/qTN9r1X3sGE>
32. Чик-літ. – Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D1%96%D1%82>

33. Шарлотта Бронте. Джейн Эйр. – Режим доступу:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1310>
34. Що насправді треба було читати на канікулах (і ще можна встигнути). –
 Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/digest/2017/08/01/122802.html>
35. Щоденник дівчини, яка вступила в Могилянку. – Режим доступу:
<https://www.barabooka.com.ua/shhodennik-divchini-yaka-vstupila-v-mogilyanku/>
36. Belle_library. – Режим доступу:
https://instagram.com/belle_library?igshid=YmMyMTA2M2Y=
37. Book_of_inspire. – Режим доступу:
https://instagram.com/book_of_inspire?igshid=YmMyMTA2M2Y= (
38. Discuss about Hans Robert Jauss' concept of "horizon of expectations". –
 Режим доступу: <https://literaryocean.com/discuss-about-hans-robert-jauss-concept-of-horizon-of-expectations/>
39. Expectation horizon (literature) - Erwartungshorizont (Literatur). – Режим
 доступу: https://second.wiki/wiki/erwartungshorizont_literatur
40. How to Find Your Ideal Reader (and why you should get to know them
 ASAP). – Режим доступу: <https://www.google.com/amp/s/www.well-storied.com/blog/ideal-reader%3fformat=amp>
41. How to Identify Your Story's Ideal Reader. – Режим доступу:
<https://www.savannahgilbo.com/blog/ideal-reader-profile>
42. Inna.poprotska. – Режим доступу:
<https://instagram.com/inna.poprotska?igshid=YmMyMTA2M2Y=>
43. Jane Eyre novel by Brontë. – Режим доступу:
<https://www.britannica.com/topic/Jane-Eyre-novel-by-Bronte>
44. Laganovska. – Режим доступу:
<https://instagram.com/anna.laganovska?igshid=YmMyMTA2M2Y=>
45. Mona_reads. – Режим доступу:
<https://instagram.com/mona.reads?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

46. Postmodernism philosophy. – Режим доступу:
<https://www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy>
47. Pride and Prejudice novel by Ostin. – Режим доступу:
<https://www.britannica.com/topic/Pride-and-Prejudice>
48. Tanya_pidhirna. – Режим доступу:
https://instagram.com/tanya_pidhirna?igshid=YmMyMTA2M2Y=
49. Vlada_ua_art. – Режим доступу:
https://instagram.com/vlada_ua_art?igshid=YmMyMTA2M2Y=
50. Ya_sikorska. – Режим доступу:
https://instagram.com/ya_sikorska?igshid=YmMyMTA2M2Y=